

7/10/93 114

'Vroeger spraken de mensen zachter'

Als wij de eerste pagina van het persoonlijke - voorlopig nog onuitgegeven - geschriftenbundel van Wannes Van de Velde open slaan, lezen we de volgende jeugdimpresie: 'Mijn vroegste herinnering is de geur van regen, en een koele vensterruit waardoor ik naar de overkant kijk. De huizenrij wordt er onderbroken door de smalle kloof van de Stoelstraat, het straatje met de houten gevel; oud mannetje dat nergens meer van weet en één puntige wenkbrauw optrekt. Ik kon me zo diep in dat beeld verliezen dat het soms leek alsof er iemand anders naar stond te kijken en ik zelf een geest was, een stemmetje in de lege kamer. Mijn wereld was een eiland tussen middeleeuwen en nieuwe zakelijkheid, bewoond door een handvol dunne kosmopolieten met

zeezout op hun tong.'

Het zal allicht geen mens verbazen dat een aanzienlijk deel van de liedjsteksten en andere geschriften van de Antwerpse volkszanger hun inspiratie vinden in zijn kindertijd - een tijd toen de mensen nog geregeld samenkwamen om te zingen, een tijd toen racisme en xenofobie nog niet bestonden, een tijd toen den Duits Antwerpen bezet hield, maar vooral: een tijd toen Antwerpen nog echt Antwerpen was.

WANNES VAN DE VELDE « Als kind woonde ik in de buurt van het Vleeshuis, in het Sint-Pauluskwartier. Toen bestond dat laatste restje authentiek Antwerpen nog dat in 1880 niet was afgebroken. Op een heel bijzondere manier voelde ik me als kleine jongen heel nauw verwant met de buurt waarin ik woonde. Ik

was vooral gefascineerd door de middeleeuwse muren om me heen. Muren zijn in staat een hele geschiedenis te vertellen en daar was ik als kind al heel gevoelig voor.

» De Vleeshuiswijk was vroeger een echt *dorp* - een gezellige enclave midden in de stad. Het Sint-Pauluskwartier was het kloppend hart van Antwerpen: die middeleeuwse straatjes waren de ingewanden van de oude stad. Ik leefde, met andere woorden, in een kleine gemeenschap waar de mensen elkaar veelvuldig ontmoetten, op straat en in het café.

» Daar tegenover staat dat ik ben opgegroeid in de jaren '30 en '40, de tijd van de *nieuwe zakelijkheid*. Alles werd stilaan anders: het *statiekwartier*, de talrijke cafés met hun geblonken koperen baren, de moderne huizen met hun ronde vensters... Ik bevond me als het ware op een scharnierpunt tussen middeleeuwen en nieuwe zakelijkheid.»

Geboren sinjoor

WANNES « Ik ben geboren op 29 april 1937, drie jaar vóór het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. De oorlog heeft een donker stempel op mijn jeugd gedrukt. Na de oorlog was ik geen kind meer - in die zin beschouw ik de Tweede Wereldoorlog als een absolute breuk in mijn leven. Na de oorlog verschenen er plotseling dingen die niet tot het vorige wereldbeeld hadden behoord: jazz, bijvoorbeeld. Enkele jaren na de oorlog woonde ik samen met mijn ouders boven het café waar later de *Antwerpse Jazzclub* is opgericht. Ik ben dus al op heel vroege leeftijd met jazz in contact gekomen.

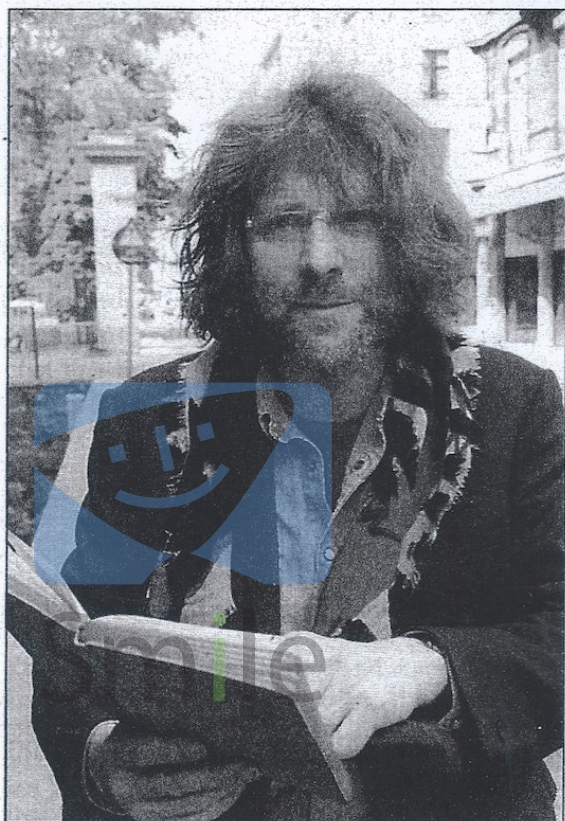
» Als kind had ik al heel snel

de neiging *in de diepte* te gaan. Ik was een heel ernstig kind. Dat ben ik altijd geweest, nu nog steeds. Ik was heel stil en heel bedachtzaam. Er wordt vaak gezegd dat kinderen een oorlog niet begrijpen, maar dat is volgens mij onzin. Een kind is zeer goed in staat te registreren wat er rond hem gebeurt. Ik ben ervan overtuigd dat kinderen het zelfs veel *juister* kunnen inschatten. Volwassenen bekijken alles alleen maar op een praktische, logische manier. Een kind begrijpt *intuïtief* veel beter wat er aan de hand is.

» Ik heb héél vroege herinneringen als kind. Ik kon, bijvoorbeeld, heel vroeg spreken. Toen ik twee jaar was, sprak ik zoals ik nu spreek. Ik heb dus eigenlijk nooit een *kinderaccent* gehad: ik sprak direct heel helder Antwerps - de rollende 'r' inclusief. Hoe dat komt weet ik niet, ik veronderstel dat ik gewoon een heel snelle *klik* heb gemaakt. Mijn moeder heeft me gezegd dat ik als peuter maar enkele typische kinderwoorden heb gebruikt en dat ik toen, op eens, Antwerps sprak.

» Ik ben opgegroeid in een volks milieu waar heel *oraal* werd geleefd. Ik herinner me dat er veel méér werd gesproken dan nu. Maar ik herinner me ook dat de mensen veel stiller, veel *zachter* spraken. Ook veel trager en bedachtzamer. Er werd bovendien veel meer *gezongen*.

» Mijn eerste herinneringen zitten vast in een heel complexe mozaïek van beelden en geuren. De geur van natte straatstenen in het zonlicht, bijvoorbeeld... Ik heb het leven altijd heel boeiend gevonden. Ik ben altijd een groot observator geweest. Voor mij is het leven een geheel van indrukken, een amalgaam van

'In het leger ben ik een deel van mezelf, van mijn potentieel, kwijtgeraakt. Dat vergeef ik hen nooit. Het leger heeft een slechtere mens van mij gemaakt'.

volking uit- haalde. Maar tijdens de Tweede We- reldoorlog wa- ren de Belgen blijkbaar niet zo bang van de Duitsers. En voor zover ik daar als kleu- ter een zicht op had, ge- droegen de Duitsers zich heel beleefd en correct tegen- over de bur- gerbevolking.

» Maar ineens stond heel on- ze straat dus vol bereden militairen. Ik zie die solda- ten nog luid lachen en ple- zier maken. Ze

waren blijkbaar heel goed ge- zind - ik zie al die lachende ge- zichten nog heel goed vóór me. Die gasten waren waarschijnlijk zo euforisch omdat ze Antwerpen zonder noemenswaardige tegenstand hadden kunnen in- nemen. Wij woonden op de eer- ste verdieping boven die wijn- winkel en ik keek gefascineerd door het raam naar beneden. Ik zag vooral heel veel jonge man- nen, echte boerenjongens - het zou me niet verwonderen als er kerels van zestien en zeventien jaar hadden tussengezeten. Het was zomer en ze droegen hel- men en ze hadden hun mouwen opgestroopt. Ik herinner me ook nog die typische, harde Duitse taal die door de straat klonk.

» Wat ik heel bizar vond, was dat een groot aantal Duitse sol- daten enorme trossen bananen op hun rug droegen. Later bleek dat de directie en het personeel van een grote Antwerpse fruit- firma aan de haven overhaast waren gevlucht en alle fruit in de magazijnen hadden achterge- laten. De generale staf van het Duitse leger had de soldaten toen de toelating gegeven om provisie in te slaan, omdat dat

fruit anders toch maar zou be- ginnen te rotten.

» Terwijl ik dat alles gade- sloeg, voelde ik een heel bijzon- dere *spanning*, een spanning die het beste te vergelijken is met een stuk metaal dat wordt ver- warmd. Ik wist dat er iets heel bijzonders aan de gang was. Maar ik was niet bang.»

Onder uw deksel

WANNES « Tegen het einde van de oorlog aan woonden we op de hoek van de Wisselstraat en de Oude Beurs, boven café *Cécile*. In dat café werd iedere dag ge- zongen en daar kwam een alle- gaartje van bonte figuren sa- men: zwarte matrozen, stads- beamtben, *mensen van over het water*, oud-kolonialen, Oekraïe- ners, Algerijnse vrouwen. De baas, Henri, was een Waal die gebroken Antwerps sprak. Café *Cécile* was een smeltkroes van diverse culturen, een multi- raciale mengelmoes.

» Toen we boven *Cécile* woon- den, is daar op een bepaald mo- ment een V1 in de buurt inge- slagen. Het was de periode van de *Vergeltungswaffen*, toen Von Braun zijn V1's en V2's op Lon- den en Antwerpen afvuurde.

Toen ik op zekere avond de trap opliep om te gaan slapen, zag ik door een klein venstertje boven aan de trap plotseling een grote rode vlam razendsnel voorbijvliegen. Dat was een V1 die voorbij vloog, richting Sint- Anneke. Maar op linkeroever is die V1 blijkbaar weer omge- draaid, want een kwartier later is hij op minder dan honderd me- ter van ons huis neergekomen. Ik hoor mijn moeder, enkele se- conden voor de inslag, nog roe- pen: 'Da's er ene voor ons. On- der uw deksel!' Mijn moeder had de gewoonte datzelfde zinnetje te roepen iedere keer als ze V1's of V2's hoorde komen aanvlie- gen. Als ik die woorden hoorde, wist ik dat ik onmiddellijk de dekens over mijn hoofd moest heen trekken, om mezelf te be- schermen tegen rondvliegende glasscherven en andere brok- stukken. Als ik mijn dekens die bewuste avond niet over mijn

hoofd had heengetrokken, was ik nu gegarandeerd verminkt ge- weest, want mijn hele bed lag vol glasscherven.

» Na de explosie hoorde ik het dierlijke gehuil van mensen die in één seconde tijd hun hele fa- milie en hun volledige hebben en houxen waren kwijtgeraakt. Ik stond samen met mijn moeder op straat, in mijn flanellen nachthemd, tussen honderden andere mensen, omringd door *tonnen* puin. Mijn moeder had me na de ontploffing vliegens- vlug onder mijn dekens vandaan gehaald, omdat ze bang was dat ons huis zou gaan instorten. We wisten ook niet zeker of er niet nóg een paar V1's zouden vol- gen. Ik herinner me de enorme chaos en de verschrikkelijke ra- vage in de buurt. Veel zag ik niet, want de hele omgeving was in een donkere stofwolk gehuld. Waaruit die kreten van pijn en machteloosheid opstegen.»

Doedelt u maar

WANNES « Door de schokgolf van die V1 was ons huis onbewoon- baar geworden en konden we door toedoen van een of andere hulporganisatie bij een gezin in Roeselare gaan logeren. West- Vlaanderen was op dat moment al bevrijd en werd niet geteisterd door V1's en V2's. Heel veel Antwerpenaren hebben toen een veilig onderkomen gevonden in West-Vlaanderen. Wijzelf heb- ben een jaar in Roeselare gewoond.

» Roeselare zat tegen het ein- de van de oorlog vol Schotse en Canadese soldaten. Het Schotse leger had zelfs een eigen mu- ziekkapel bij en ik weet nog goed dat ik iedere keer heel ge- fascineerd ging kijken naar de repetities van die *Highlanders*. Ik werd vreselijk geïntrigeerd door die doedelzakken: daar werd ik zo bleek als een lijk van. Die doedelzakmuziek *pakte* me - dat is de reden waarom ik later zelf doedelzak ben gaan spelen.

De perfecte Ariër

WANNES « Na die spectaculaire V1-inslag hebben mijn ouders en ik enkele dagen bij mijn

mysteries en onopgeloste raad- els. Ik heb altijd de neiging ge- had in een hoek te gaan zitten en mezelf de vraag te stellen: *Wat heb ik nog allemaal te begrijpen?*»

Bananen über alles

WANNES « Mijn eerste beeld van de oorlog is een heel sterk beeld. Aan het begin van de oorlog woonden wij in de Zirkstraat, boven een Spaanse wijnhandel, de *Comptoir de Valence*. Dat huis en die handel zijn er van- laag nog steeds: ze zijn geluk- tig ontsnapt aan de projectont- wikkelaars. Mijn herinneringen aan dat huis gaan héél ver terug. Vooral de *geuren* blijven me bij - als ik mijn ogen sluit, ruik ik nog steeds de opeengestapelde bonnen en de geur van sherry op de binnenplaats.

» Op een gegeven moment stond heel die Zirkstraat vol *ruie- rij*, vol Duits *paardenvolk*. Het Duitse leger had Antwerpen in- genomen en mijn ouders hadden besloten niet te vluchten. Tijdens de Eerste Wereldoorlog waren er norm veel mensen gaan lopen omdat *den Duits* vreselijke bar- baarsheden met de Belgische be-

grootouders op het Stuivenbergplein gelogerd. Daar herinner ik me niet heel veel meer van, maar ik weet nog wel dat we 's nachts in de kelder aan het schuilen waren en dat ik door het kelderrooster naar buiten keek en een streep lucht zag met daarin de schijnwerpers en de ontploffingen van het afweerschut boven de haven. Héél spectaculair.

» Af en toe eisten de Duitse officieren kamers bij burgers op om er enkele dagen te kunnen logeren. Ik weet nog goed dat er op een bepaald moment een Duitse officier in ons huis was en dat ik een spotliedje over maarschalk Rommel zong: *'Die Rommel, die Rommel. Wat is er met die Rommel? Die rommelt alles kort en klein in de Lybische woestijn.'* Dat hoorde die Duitse officier blijkaar graag, want ik mocht het nog eens zingen, gezeten op zijn knie. Ik herinner me dat het een stralende zomerdag was en dat ik mijn ogen neersloeg omdat de straatstenen buiten te fel blonken. En omdat ik naar beneden keek, zag ik enkel de zwarte, glimmende laarzen van het *art-deco-uniform* van die Duitse officier. Mijn moeder was doodsbang omdat ik een spotliedje over de Duitsers zong, maar die officier vond het geweldig.

» Belangrijk in die context was dat ik *ne witte* was. Ik was een vlasblonde jongen - een perfecte ariër. Die officier was vertederd door mijn verschijning, omdat ik hem waarschijnlijk aan thuis deed denken. Of meende hij misschien een knaapje te herkennen uit de nieuwste brochure over raszuiverheid waarin stond dat Vlamingen doorgaans blond zijn? Ik heb daar later zelfs nog een tekst over geschreven. Daarin laat ik die Duitse officier zeggen: *'All' unsere Kinderchen sind blond.'* Ik was een bewijs van zijn gelijk, ik was de levende verontschuldiging voor de gruwel waarvan hij de duisternis niet recht in de ogen durfde te kijken.»

Ik en mezelf

WANNES « Ik ben een enig kind en ik ben heel mijn jeugd uitsluitend met mezelf bezig ge-

'Da's er ene voor ons! Onder uw dekse! riep mijn moeder toen die VI overvloed. Was ik toen niet ijlings onder mijn dekens gekropen, dan was ik zeker verminkt geweest.'

weest. Ik leefde heel individualistisch. Ik droomde en ik dacht. Ik had een enorme fantasiewereld. Ik sprák voortdurend met mezelf. Dat doe ik nu nog steeds. Luidop. Ik vond personages uit en speelde dan theater met die personages - ik beeldde situaties uit of voerde dialogen. Ik weet nog goed dat ik als kind thuis van de trap liep en opeens, in mijn verbeelding, een vrouw was die een man zag terugkomen na een jarenlange afwezigheid. En ik spéelde die verwondering, dat geluk en die emotie. Ik moet toen een jaar of zes zijn geweest.

» Ik heb nooit speelgoed gehad. Het enige dat ik wou, waren potloodjes en papier. Ik kon uren aan een stuk tekenen. Teken was mijn lust en mijn leven - dat is de reden waarom ik later naar de Academie ben gegaan. Maar ik heb nooit kindertekeningen gemaakt: ik heb mij vanaf het begin op het 'ernstiger' werk gestort. Ik hield me bezig met de grafische en technische aspecten van mijn tekeningen. Ik tekende, bijvoorbeeld, een pot die ik op tafel zag staan, maar vroeg me onmiddellijk af hoe het kwam dat ik die pot zo

duidelijk omlind zag, terwijl er in werkelijkheid natuurlijk nergens lijnen waren en die pot gewoon doorliep. Waarom zie ik lijnen, terwijl er geen lijnen zijn? Heeft het wellicht iets met de lichtinval te maken? Dat soort vragen hield me bezig. Ik ging op zoek naar een oplossing voor de mysteries in mijn leven.

» Ik zie mezelf nog liggen, op mijn buik, op de hoek van de Grote Markt, terwijl ik het Brabomonument aan het natekenen was. Dát was de manier waarop ik mijn dagen vulde.

» Ik was een héél heel braaf kind. En ook de andere kinderen met wie ik omging, waren allemaal doodbraaf. Wij haalden geen katekwaad of vandalenstreken uit. De grootste subversiviteit van de *strafsten* onder ons bestond erin af en toe een sigaret te rollen.»

Ni Marx Ni Jésus

WANNES « Ik ben opgegroeid in een doorsnee-arbeidersgezin uit de jaren '30. Mijn vader was metaalarbeider en mijn moeder huisvrouw. Belangrijk is, dat ik niet in extremen ben grootgebracht. Ik ben niet links, maar ook niet katholiek grootge-

bracht: ni Marx ni Jésus. Mijn ouders hebben me geleerd respect te hebben voor alle meningen en overtuigingen. *'Meneer pastoor heeft zijn gedacht, en iemand anders heeft een ander gedacht,'* zei mijn moeder wel eens. Mijn ouders waren ook van mening dat ik me niet met politiek moest bezighouden, want politiek was volgens hen heel gevaarlijk voor de kleine man. Politiek was het speelterrein van de grote smeerlappen.

» Mijn vader is als jongeman jarenlang beroepsvoetballer geweest, maar hij heeft nooit geprobeerd mij ook in de sport te duwen. Ik ben vaak met hem naar wedstrijden gaan kijken, maar hij heeft me nooit gedwongen zelf te gaan voetballen.

» Mijn ouders vonden het belangrijk dat ik mijn kost leerde te verdienen. Dat was alles. Voor de rest mocht ik doen en laten wat ik wilde. Mijn ouders hadden een heilig vertrouwen in me. Ze hebben me altijd gezegd: *'Doe wat je wil, maar zorg dat je uit de fabriek wegblijft.'* Ze wisten wat het was om arbeider te zijn.

» Ik ben heel vroeg mijn eigen weg gegaan. Op mijn zestiende ging ik naar de Academie en op mijn zeventiende begon ik flamenco-gitaar te spelen. Mijn ouders vonden dat allemaal goed, omdat ze zagen dat ik later niets tekort zou hebben. Ze zagen dat ik mijn artistieke interesse - en de grafische richting die ik had ingeslagen - ernstig opnam en hebben zich nooit tegen mijn keuze afgezet.

» Ik ben opgegroeid in een heel vredige sfeer. Ik heb nooit controverses gekend, ik heb nooit ruzie met mijn ouders gemaakt. In ons gezin bestonden er geen generatieconflicten. Mijn ouders maakten ook nooit onderling ruzie. Wij waren een voorbeeldig en kalm gezin uit de jaren '30. En we hadden niet veel nodig. We waren met weinig tevreden.

» Zowel mijn vader als mijn moeder waren heel zachte menschen. Ze zongen de hele dag. Ze zongen zelfs heel behoorlijk. Mijn vader is vier jaar geleden gestorven, maar mijn moeder

ulh

leeft nog en zingt nog steeds heel zuiver.

» Ook ik zong van kindsbeen af en kon al vrij vroeg mondharmonica spelen. Ik ben altijd door muziek geïntrigeerd geweest. Waaróm weet ik niet precies, waarschijnlijk omdat ik zoveel in cafés kwam waar werd gezongen. De cafés uit de jaren '30 en '40 waren geen bars zoals vandaag, waar de rockmuziek oververdoevend hard staat. Dat waren bruine cafés waar de klanten langs de muren op houten governiste banken zaten en om beurten hun lieder zongen.»

Laatbloeier

WANNES « Meisjes zijn pas vrij laat een rol in mijn jeugdige leven gaan spelen. Ik was een laatbloeier. Mijn eerste liefde heb ik pas rond mijn zeventiende op de Academie leren kennen. Dat is bovendien niet van een leien lakje gelopen, precies omdat ik mijn hele jeugd in mijn eentje had doorgebracht. In een relatie moet je je namelijk helemaal aan de andere persoon kunnen geven en daar had ik het bijzonder moeilijk mee. Ik was te egotisch. Dat heeft me in mijn tienerjaren veel moeilijkheden bezorgd.

» Als dertien- of veertienjarige jongen vormde seksualiteit geen wezenlijk onderdeel van mijn bestaan. Ik was me wel bewust van het bestaan van de *maskes*, maar ze behoorden tot een andere wereld. Ze interesseerden me niet.

» Ik was ook geen populaire gast in de ogen van meisjes. Ik was zeer gesloten, zeker geen aantje-de-voorst. Ik veronderstel dat mijn eerste liefdesperikelen zijn verlopen zoals ze bij heel veel van mijn leeftijdgenoten zijn verlopen: grote onzekerheid en onbeholpenheid, die veel erknoeiden.»

Door het slijk

WANNES « De oorlog heeft me in grote mate gevormd. Door de oorlog heb ik een immense afkeer gekregen van alles wat met militarisme te maken heeft. Toen gruwelen van de nazi's aan het licht kwamen, was ik vreselijk geschokt. Het is helaas nog altijd zo: de meeste oorlogen -

ook de huidige in ex-Joegoslavië - worden veroorzaakt en in stand gehouden door een handvol smeerlappen die alleen maar aan hun eigen profijt denken. En klootzakken om die oorlogen uit te voeren, vind je altijd.

» Ook mijn eigen legerdienst heeft een ander mens van me gemaakt. Ik ben in 1958 in het leger gegaan. Toen bestond er nog niet zoiets als het statuut van gewetensbezwaarde. Het leger heeft mijn kijk op het leven veranderd. Als dienstplichtige ben ik een *slechtere* mens geworden. Voorheen was ik veel goedgeloviger, veel naïever. Ik heb heel mijn jeugd doorgebracht op zoek naar de wonderen van de wereld, en net toen het allemaal moest beginnen, was opeens die legerdienst daar.

» Ik heb mijn legerdienst naar behoren vervuld: ik heb het spel meegespeeld. Ik heb zelfs vier strepen gehaald en ben eerste sergeant geworden bij de zestiende pantserdivisie. Maar ik werd voortdurend geconfronteerd met een nefaste omgeving. Pas op: ik ben absoluut niet gekoecioneerd geweest. Ik was een volgzaam militair. Maar ik was niet geschikt voor legerdienst. Ik ben *ziek* geworden in het leger - ik heb op de rand van een depressie geleefd. Ik heb moeten tekenen en zingen om mijn legerdienst te overleven.

» In het leger ben ik een deel van mijn potentieel, een deel van mezelf kwijtgeraakt. En dat vergeef ik het leger nooit. Het kan me niet schelen dat ik door de modder heb moeten kruipen: het gaat me uitsluitend over de sfeer en de mentaliteit in het leger. Ik kon niet tegen wapens. Ik werd doodsbang als ik een tank of een geweer zag. Ze hadden me gewoon moeten afkeuren: ik was geestelijk niet geschikt om mijn legerdienst te vervullen. Het leger heeft me diep gekwetst. Héél diep. Toen ik uit het leger kwam, heb ik jarenlang geen lijn meer kunnen tekenen en geen noot meer kunnen zingen.»

Diederik Van den Abeele

Wannes Van de Velde in 'TIJD VOOR KOEN'

TV2 Zaterdag 9 oktober 20.30u.

F
1
L
ac
Go
ter
rec
Ar
ze
vo
po
ho
eig
var
Lie
zo
V
eer
alt
var
doc
Hun
han-
sche
Rev
daar
- HE
Stan
Foru
TERY
VOO